

ХУДУДЛАРНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ: КОНЦЕПЦИЯСИ ВА АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Санжар Абдумуродович Сатторов

Сурхондарё вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази катта ўқитувчиси

sattorov.s@inbox.ru

АННОТАЦИЯ

Мақолада интеграция шароитида ҳудудларнинг рақобатбардошлиги, концепцияси, асосий ва қўллаб-қувватловчи хусусиятлари таҳлил этилган. Шунингдек, мақолада ҳудудий иқтисодиёт омиллари ва моделлари бўйича назариялар таснифи таҳлил этилган.

Калит сўзлар: ҳудудий сиёсат, рақобатбардош, концепция, бозор майдони.

ABSTRACT

The article analyzes the competitiveness, the concept, the main and supporting features of the regions in the context of integration. The article also analyzes the classification of theories of factors and models of the regional economy.

Keywords: regional policy, competitiveness, concept, market space.

КИРИШ

Ҳудудларнинг рақобатбардошлиги ички ва ташқи бозорда минтақалар ва уларнинг алоҳида ишлаб чиқарувчилари позициясининг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий омиллари билан боғлиқ. Бу эса, унинг динамикасини этарли даражада тавсифловчи белгилар (кўрсаткичлар) орқали акс эттирилади.

Ҳудудларнинг бозор шароитида иқтисодий мустақилликка эга бўлиши, минтақанинг иқтисодий маконни мувофиқлаштириш тизимидаги ўрни ва вазифаларини қайта кўриб чиқишни, муаммо бўйича қарор қабул қилишни талаб қилади. Бозор ҳар қандай субъектининг ўз тақдирини ўзи белгилаш истагини, дунёнинг ташқи маконида унинг умидли позициясини таъминлашга қодир бўлган иқтисодий тузилмани танлашга сабаб бўлади. Ҳудудлараро ўзаро таъсир билан боғлиқ ҳар қандай қарор иқтисодий фойда, бюджет ва молиявий

барқарорликка эришиш имконияти, стратегик аҳамиятга эга бўлган бундай ҳолат нуктаи назаридан баҳоланади [1].

Мамлакатимизнинг барча субъектлари рақобат муҳитини шакллантирадиган, манфаатлари кесишган бозор майдонида иштирок этади. Бу муҳитда бизнес ва тижорат фаолияти учун қулай шарт –шароитларни таъминлайдиган энг ишончли рақобатбардош мавқега эга бўлган минтақа ғолиб ҳисобланади. Тадбиркорлик капитали рақобатбардош ишлаб чиқаришни жойлаштириш ва даромадли бизнесни ташкил этиш мумкин бўлган соҳаларга ва фаолият соҳаларига югуради. Бу ҳолда, минтақа бозор майдонида устун мавқега эга бўлади, бу эса ишлаб чиқарувчи кучларни ривожлантириш ва иқтисодий ҳудудий ташкил этиш учун максимал фойда олиш имкониятини беради.

Рақобат – бу ишлаб чиқарувчи кучларнинг самарали жойлашуви ва ҳудудий ташкил этилишини рақобатлантирувчи, минтақанинг иқтисодий тузилмаларини такомиллаштириш, ички ва жаҳон бозорининг замонавий талабларига мувофиқ маҳсулотлар ва хизматлар ассортиментини кенгайтириш ва сифатини яхшилаш омилidir.

Ҳудудларнинг рақобатбардошлиги асосий ва қўллаб–қувватловчи хусусиятларга эга. Асосий хусусиятларга қуйидагилар киради: минтақада табиий ресурслар (ўрганилган, ишлатилган), илмий салоҳиятни ўз ичига олган ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланган тизимининг мавжудлиги, техник тараққиёт ютуқларини вилоят корхоналарида қўллаш даражаси. маълум бир минтақада иқтисодий бошқарувни техник ва технологик қўллаб–қувватлашнинг умумий даражаси, маълум бир аҳолининг интеллектуал ривожланиш даражаси ҳудудлар ва бошқалар.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мамлакатнинг иқтисодий салоҳияти, унинг мазмун–моҳияти ва амалиётда қўлланилиш соҳасини ўз илмий изланишларида очиб берган хорижлик олимлар: Л.И.Абалкин, В.Д.Анчишкина, В.Д.Андрянова, А.Н.Задоя, Б.М.Мочалова, А.М.Румянцева, С.С.Сулашкина ва бошқалар. Шунингдек, тармоқларнинг иқтисодий салоҳияти деган тушунчани алоҳида иқтисодий субъект сифатида қараш лозимлигини таъкидлаган ва ундан самарали фойдаланиш йўллари илмиюслубий ва назарий–амалий тадқиқотларида баён

этган олимлар: В.Н.Авдеенко, А.А.Адамеску, К.Е.Андреев, Г.Л.Баяндурян, В.А.Богомолова, И.В.Шевченко, В.М.Яковлев ва бошқалар.

Мамлакатнинг иқтисодий салоҳиятини баҳолаш ва ҳудудларнинг иқтисодий ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ҳисоблаш бўйича ўқув ва илмий–услубий изланишларини чоп этган олимлар: А.Г.Аганбегян, Е.Г.Анимитса, А.Г.Гранберг, Э.А.Исаев, В.П.Нестеров, Г.С.Хоффман ва бошқалар.

Ҳудудларни комплекс ривожлантиришда ҳудудларнинг рақобатбардошлиги, ҳудудий–саноат комплексларини ижтимоийиқтисодий моделлаштириш, Ўзбекистон иқтисодиётининг ҳудудий ривожланишини тартибга солиш, регионал ривожланишнинг асосини ишлаб чиқиш ва методологиясини яратиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борган маҳаллий олимлардан: Г.К.Саидова, А.М.Содиқов, С.С.Ғуломов, Ш.Б.Имомов, Ш.Х.Назаров ва бошқаларни келтириш мумкин.

Айни вақтда, мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда [2].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари сифатида «таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш» масаласи белгиланган [3].

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Эркин иқтисодий ҳудуд яратиш мамлакатнинг иқтисодий рақобатбардошлигини оширишнинг синалган ва энг самарали куролидир. Эркин иқтисодий ҳудуд ижтимоий лойиҳаси мамлакатда рақобат самараси юзага чиқади, яъни ҳудуддаги корхоналар ҳудуддан ташқарида жойлашган корхоналарни ўзлари билан рақобат қилишга мажбур қилади.

Бутунжаҳон иқтисодий форуми томонидан эълон қилинадиган рақобатбардошлик индексида мамлакат ва унда мавжуд бўлган

институтларнинг ўрта муддатли даврда барқарор иқтисодий ўсишини таъминлаш имкониятлари бўйича маълумотлар эълон қилиб борилади. Жуда катта ҳажмдаги статистик маълумотлар банки ва компаниялар бошқарувчиларидан ўтказиладиган сўровномалар асосида жами 113 номдаги ўзгарувчилар бўйича Глобал рақобатбардошлик индекси (The Global Competitiveness Index) ҳисоблаб чиқарилади [4].

Рақобатбардошликнинг асосий ва қўллаб –қувватловчи хусусиятлари доимо ўзаро таъсир ўтказиб, реал фаолиятда синергик таъсир кўрсатади. Худудларнинг рақобатбардошлигининг институционал хусусиятлари унинг асосий ва қўллаб–қувватловчи белгиларининг ўзаро таъсирини шакллантиради. Шу билан бирга, тармоқнинг институционал компонентининг ҳаддан ташқари ривожланиши, минтақанинг ёки тармоқнинг рақобатбардошлиги амалга оширилишидан қатъи назар, ўзини ўзи таъминлашга таҳдид солади.

Рақобат позициясини тавсифловчи энг муҳим шартлар

– минтақанинг қулай географик жойлашуви;

– табиий ресурсларнинг мавжудлиги (хом ашё, гидроэнергетика);

янги эр ва мавжуд ишлаб чиқаришни реконструкция қилиш учун бепул эр имкониятлар;

– ишлаб чиқарувчи кучларнинг оқилона тақсимланиши;

– минтақанинг иқтисодий тузилиши замонавийга мос келиши ички ва жаҳон бозорлари талаблари;

– минтақада меҳнат салоҳияти, интеллектуал капиталнинг мавжудлиги;

– ривожланган моддий ва бозор инфратузилмасининг мавжудлиги;

– минтақалараро ва иқтисодий алоқаларнинг барқарорлиги;

– илмий –техник салоҳият ва илмий –ахборот базасининг мавжудлиги

ишлаб чиқариш ва тижорат фаолиятини қўллаб –қувватлаш;

– ишончли ишлатадиган маҳсулотлар ишлаб чиқариш бўйича минтақанинг стратегияси ҳисобланади [4].

Худудларнинг рақобатбардош позициясини, унинг негизида тузилган базадан алоҳида кўриб чиқиш мумкин эмас. Минтақанинг рақобатбардош позициясининг барқарорлиги (барқарорлиги) бевосита ижтимоий–иқтисодий, илмий–техник ва кадрлар салоҳиятига боғлиқ. Минтақаларнинг барқарор рақобатбардошлиги натижаси уларнинг барқарор рақобатбардошлигидир. Шундай қилиб, рақобатбардошликнинг мазмуни – бу асосий ва қўллаб – қувватловчи хусусиятлар мажмуи ва уларнинг ўзаро таъсирининг

институционал характердаги шакли [5]. Бошқача қилиб айтганда, минтақаларнинг рақобатбардошлиги – бу маълум бир ҳудуднинг ишлаб чиқариш кучлари тизими, иқтисодий муносабатлар ва ўзаро боғлиқлик таъсири сифатида амалга ошириладиган ушбу жараёнлар оқимининг институционал шакли ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ифодаловчи иқтисодий тоифадир.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Фикримизча ишбилармонлик муҳитини соғломлаштириш ва бизнесни юритиш бўйича қулай шарт–шароитларни яратиш учун ўзаро манфаатларини ўйлаган ҳолда, очик ва шаффоф «ўйинларни» ташкил этиш ва рақобат муҳитини ривожлантириш, Ўзбекистоннинг бир қатор халқаро рейтингларда иштирокини таъминлаш ва мавжуд рейтинг кўрсаткичларида эгаллаган ўрнининг пастлигига қарши ижтимоий–иқтисодий, сиёсийҳуқуқий ва комплекс тадбирларни амалга ошириш; иккинчидан, инвестицион муҳит жозибadorлигига таъсир кўрсатадиган омилларни аниқлаш, уларнинг таъсир доирасини аниқ ҳисоблаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

REFERENCES

- 1.Абель Э., Бернанке Б. Макроэкономика. 5–е изд. – СПб.: Питер, 2010. – 175 с
- 2.Ғозибеков Д.Ғ. Инвестицияларни молиялаштириш муаммолари. Иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2002. 15–б
3. Дорошенко Ю.А. Оценка и механизм управления экономическим потенциалом территории: Дисс.докт. эконом. наук. – Белгород, 1998.
4. <https://lex.uz/docs/3107036>
- 5.Кузиева Н.Р. Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фаолиятини рағбатлантиришнинг молия–кредит механизмини такомиллаштириш йўналишлари. 08.00.07.: Иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. /ЎзР Банк–молия академияси. – Т., 2008. 293 б.
5. Раимжанова М.А. Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудудларга инвестицияларни жалб қилишни фаоллаштириш. 08.00.07 – Молия, пул муомаласи ва кредит ихтисослиги бўйича иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. /ТМА. – Т., 2012.